

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Фонд Східна Європа

ІНСТИТУТ
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Проект «Стимулювання міжсекторного партнерства влада-громада-бізнес в прикордонних містах Жовква та Яворів Львівської області з метою покращення умов розвитку МСП»

Аналіз специфічних бар'єрів місцевого рівня в сфері розвитку МСП в містах Жовква та Яворів та методів їх усунення

Експерт консультант **Лукашенко Т.В.**

Захід організований/публікація здійснена – Інститут регіонального розвитку - учасником партнерської мережі Програми USAID «Лідерство в економічному врядуванні», яку виконує Фонд Східна Європа та партнери.

Львів 2017

Аналіз специфічних бар'єрів місцевого рівня в сфері розвитку МСП в містах Жовква і Яворів та методів їх усунення.

Міста, що досліджуються мають між собою багато спільного. І місто Жовква і місто Яворів є районними центрами, що знаходяться в прикордонній з Польщею території. Від міста Яворів до митного переходу Краківець – 26,3 км., від міста Жовква до переходу Рава-Руська – 40,7 км. За площею райони займають 6 % - Жовківський район та 7 % - Яворівський район від загальної площі Львівської області, за кількістю населення 4,4 та 5,0 % відповідно. Проте за економічною активністю райони значно поступаються іншим регіонам. Так за кількістю юридичних осіб становить лише 2,9 % від загальній кількості підприємств області в Жовківському районі та 3,4 % в Яворівському районі. За кількістю штатних працівників 2,6 та 3,2 % відповідно. Ще менша частка районів в обсягах реалізованої продукції на Львівщині – 1,6 та 2,5 % відповідно. Проте малі підприємства районів показують більшу активність. Частка малого підприємництва районів становить 4,0 % в Жовківському районі та 3,4 % в Яворівському районі, проте між районами існують значні розбіжності в структурі реалізації продукції малими підприємствами. Якщо в Жовківському районі сфера торгівлі та послуг значно перевищує середні показники по області – 62,5 % від загальних показників, то в Яворівському районі значну частку в 26,6 % займають промислові малі підприємства. Хоча Жовківський район має значну культурну та історичну спадщину, проте частка послуг для туристів значно поступається як середнім показникам по Львівщині так і Яворівському району.

Структура обсягів реалізації малого підприємництва за видами економічної діяльності, % за даними Львівського обласного управління статистики

	Львівщина	Жовква	Яворів
Сільське господарство та лісове господарство	4,5	10,2	13,0
Промисловість	13,6	10,8	26,6
Будівництво	8,0	6,6	2,0
Торгівля, послуги населенню	56,3	62,5	49,2
Діяльність готелів та ресторанів	1,3	0,3	0,4
Операції з нерухомим майном	9,1	4,3	3,7
Освіта	0,2	0,0	0,0
Охорона здоров'я	0,5	0,1	0,1
Надання комунальних та індивідуальних послуг	0,9	0,2	0,6

Якщо підприємства Львівщини та Жовкви протягом останніх трьох років стабільно показують збиткові результати, яворівські підприємства в цей період працювали прибутково. Можна припустити, що з рівнем фінансових результатів підприємництва тісно пов'язані рівень податкових надходжень до місцевих бюджетів, а сам фінансовий показник пов'язаний з рівнем місцевих податків та зборів.

Частка податкових надходжень в загальній структурі доходів бюджету, % За даними Львівського обласного управління статистики

	Львівщина	Жовква	Яворів
Податкові надходження	28,3	18,9	21,0
Місцеві податки та збори	6,5	4,9	3,4

Мета даного дослідження полягає в визначенні причин низького рівня економічної активності малого підприємства в обраних містах області, та підготовки рекомендацій стосовно покращення ситуації на рівні місцевих громад.

Згідно з результатами нового звіту **Групи Світового банку Україна** упродовж 2016 року поліпшила середовище регулювання бізнесу для місцевих підприємців завдяки впровадженню регуляторних реформ у восьми сферах. Незважаючи на це, у країні все ще залишаються значні проблеми, і підприємства надалі стикаються з регуляторними перешкодами у веденні бізнесу. Тому сьогодні Україна посідає в рейтингу 80 місце (81 в 2016 році) з серед 190 країн.

Автори звіту вказують на те, що компанії, які працюють в Україні, надалі стикаються з порівняно значними проблемами при отриманні дозволів на будівництво (140 місце), високими витратами на підключення до мережі електропостачання (130 місце), реєстрації прав власності (63 місце), захист інвесторів (70 місце у рейтингу), сплата податків (84 місце), ведення міжнародної торгівлі (115 місце), забезпечення виконання контрактів (81 місце) та на вирішення проблем неплатоспроможності (150 місце в рейтингу). Наприклад, забезпечення виконання контракту через суд все ще триває в Україні більше ніж рік (378 днів). А виконання всіх формальностей, необхідних для імпорту або експорту стандартного контейнера з товаром, триває до тижня – 168 годин для імпорту та 96 годин для експорту.

Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва у своїй щорічній інформаційній довідці про розвиток підприємництва визначила основні проблеми та перешкоди, що існують на шляху розвитку підприємництва:

1. Обмеженість доступу суб'єктів господарювання до фінансових ресурсів. Необхідним є належне державне кредитування, державна гарантія комерційного кредитування, створення умов для раціонального банківського кредитування, розвиток кредитування за рахунок кредитних спілок тощо.
2. Відсутність законодавчо встановленого механізму звільнення від сплати податків та загальнообов'язкових платежів на визначений короткотерміновий період для новостворених суб'єктів малого підприємництва.
3. Недостатня державна інформаційна підтримка щодо започаткування і ведення власної справи. Необхідним є організація та проведення тренінгів, круглих столів, семінарів, навчальних програм тощо стосовно започаткування і ведення власної справи, впровадження нових методів управління господарською діяльністю, спілкування з контролюючими органами тощо.

На думку чиновників Державної служби покращанням загального бізнес-клімату у державі є поліпшення сфер державного регулювання господарської діяльності, які враховуються при здійсненні оцінки в **рейтингу «Doing Business»**. Першочергового вирішення потребують такі проблеми:

у сфері отримання дозволів на будівництво:

- надміру довготривала та дорога у вартості процедура розгляду документів для отримання дозволів;
- велика кількість дозволів, необхідних для проведення будівельних робіт, та велика кількість документів, які необхідно подавати для їх отримання;
- складність процедур, пов'язаних з підключенням до мереж водопостачання, водовідведення та телефонних мереж ПАТ «Укртелеком».

у сфері оподаткування:

- надміру складна процедура адміністрування податків і зборів, що забирає у суб'єктів господарювання багато часу на їх декларування і сплату.

Необхідним є:

- зменшення адміністративного навантаження на суб'єктів підприємництва;
- спрощення порядку подання податкової звітності;
- спрощення порядку заповнення податкових декларацій та процедури їх подання;
- зменшення періодичності подання податкової звітності і сплати податків;
- поступове зменшення ставок податку;
- скорочення часових витрат на адміністрування податків;
- перехід на електронну форму подачі звітності до Пенсійного фонду України.

BDO в Україні пропонує випуск рейтингу інвестиційної привабливості **BDO International Business Compass 2016**. BDO Business Compass дає оцінку інвестиційної привабливості країни, представляючи інформацію в трьох вимірах: (1) економічні фактори, (2) політико-правове поле і (3) соціально-культурні умови. Економічні чинники самі по собі можуть відображати ситуацію в країні тільки в обмеженому масштабі, оскільки політичні, правові, соціальні та культурні аспекти також відіграють певну роль і в кінцевому підсумку впливають на те, наскільки привабливою є країна з інвестиційної точки зору.

На жаль, в рейтингу інвестиційної привабливості країн світу International Business Compass за 2016 рік, Україна впала на 41 позицію в порівнянні з попереднім періодом і зайняла 130 місце (2015 рік - 89 місце). Погіршення видно у всіх категоріях. Особливо значним є падіння в частині економічних показників. В першу чергу, подібні результати обумовлені політичною кризою і подіями в східній частині країни.

На думку експертів українського офісу мережі BDO, для того, щоб переломити цю тенденцію погіршення інвестиційної привабливості країни, як і раніше необхідні рішучі реформи, які забезпечать зростання ВВП не менше 10% щорічно. Це неможливо без детінізації економіки та формування регулятивного середовища, сприятливого для будь-якого, а не тільки великого бізнесу.

Звідси випливає гостра необхідність таких заходів:

- Реальна боротьба з корупцією, гучні кримінальні справи і подальше залучення до відповідальності високопоставлених чиновників і великих тіньових бізнесменів
- Очищення судової, правоохоронної та податкової систем шляхом справжньої, а не декоративної люстрації
- Формування національних ринкових інститутів, необхідних для підтримки експорту, таких як Експортно-кредитне Агентство і Банк Розвитку
- Максимально можлива дерегуляція і зниження податкового тягаря для малого і середнього бізнесу. Сфокусувати зусилля всіх державних структур, особливо на рівні місцевої влади, на підтримку становлення і розвитку цього найважливішого сегмента економіки. Керівники органів влади на всіх рівнях, оцінку роботи яких потрібно пов'язувати з успішністю розвитку МСБ на їх територіях. Частка МСБ в ВВП країни має зрости з нинішніх 10-15% до мінімум 50-60% протягом найближчих 10 років.

За даними дослідження **Інституту регіональних досліджень НАН України** визначено наступні проблеми розвитку бізнесу на Львівщині:

- надмірна кількість перевірок суб'єктів господарської діяльності з боку контролюючих органів;

- недостатній розвиток інфраструктури (транспортної, логістичної, комунікаційної тощо);
- неієздатність значної кількості нормативно-правових актів, особливо тих, що мають забезпечити надання підприємствам пільг. Найбільш проблемними є правові акти, що стосуються інноваційних, екологічних питань, повернення ПДВ, захисту прав інтелектуальної власності;
- слабкий захист господарських товариств від «рейдерських атак»;
- вкрай слабка підтримка держави щодо виходу вітчизняних підприємств на зовнішні ринки;
- недостатня гнучкість та адаптованість підприємств щодо зміни факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища;
- слабе забезпечення рівноправної та справедливої участі суб'єктів господарювання у державних та регіональних тендерах;
- неефективність антимонопольної політики та судового захисту прав суб'єктів господарської діяльності;
- високий рівень корумпованості адміністративних органів влади, що впливають на господарську діяльність підприємств та лобіювання чиновниками інтересів окремих підприємств, що порушує принципи справедливого ведення бізнесу;
- недоступність кредитних ресурсів через високі ставки, що унеможлиблює забезпечити процеси розширеного відтворення на інноваційній основі.

Зважаючи на вище перелічені проблеми бізнес-клімату прогнозоване розширення частки малого бізнесу в структурі підприємницького сектору Львівщини потребує відповідного покращання організаційного забезпечення, створення нових та удосконалення вже існуючих інституційних форм підтримки та сприяння розвитку підприємництва на муніципальному рівні.

Розроблені програми розвитку малого підприємництва Жовківського та Яворівського районів передбачають однаковий набір заходів, що відповідають програмі по Львівській області:

1. Впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності, подолання бар'єрів на шляху становлення і розвитку бізнесу, залучення інвестицій
 - Подальше спрощення дозвільних процедур для здійснення інвестиційної та підприємницької діяльності.
 - Вдосконалення і спрощення регуляторного середовища для новостворених і діючих підприємств
 - Сприяння поінформованості суб'єктів малого підприємництва щодо роботи органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади
 - Допомога суб'єктам малого підприємництва при вирішенні проблемних питань підприємництва
 - Планування діяльності з підготовки проєктів регуляторних актів;
 - Моніторинг результативності дії регуляторних актів та їх перегляд;
 - Проведення навчальних семінарів для працівників районних державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування з питань впровадження регуляторної політики;
 - Оприлюднення інформації про здійснення регуляторної діяльності;
2. Фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка малого підприємництва
 - Підтримка інвестиційних проєктів підприємств малого бізнесу

- Покращення доступу суб'єктів малого та середнього підприємництва до інвестиційних і кредитних ресурсів, впровадження нових технологій фінансової підтримки малого підприємництва.
 - Сприяння в залученні інвестицій.
 - Збільшення обсягу державних закупівель від райдержадміністрації, що виконуються представниками малого підприємництва на конкурентній основі.
 - Виділення коштів з місцевого бюджету на розвиток малого підприємництва;
 - Реалізація дієвого механізму часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами, залученими суб'єктами малого і середнього підприємництва для реалізації інвестиційних проектів;
3. Ресурсне та інформаційне забезпечення малого та середнього підприємництва, формування інфраструктури підтримки підприємництва
- організація місцевих виставок-ярмарків, участь підприємців у міжнародних конференціях, виставках, семінарах і конкурсах з метою обміну досвідом;
 - проведення прес-конференцій, «круглих столів», «гарячих» телефонних ліній за участю керівництва районної державної адміністрації з вирішення проблемних питань малого бізнесу.
 - Покращити доступ підприємств до вільних виробничих приміщень і земельних ділянок.
 - Сприяти розвитку ефективної регіональної інфраструктури підтримки малого бізнесу, яка буде забезпечувати інформаційні, консультаційні та навчальні послуги для малого та середнього підприємництва.
 - Сприяти створенню промислових парків та технопарків.

Проте основні бар'єри, що впливають на розвиток підприємництва в Жовкві та Яворові протягом останніх років залишаються незмінними. Можна припустити, що для радикальних змін в відносинах між підприємцями та органами місцевої влади необхідно об'єднувати підприємців в громадські об'єднання, які би мали можливість активно впливати на прийняття місцевих рішень та контролювати діяльність органів самоврядування.

Згідно даних попередніх досліджень **Інституту Регіонального Розвитку** та інших досліджень, бар'єри для розвитку бізнесу в Україні можна розділити на три групи:

- Ринкові бар'єри
- Податкове навантаження
- Адміністративні бар'єри

1. Ринкові бар'єри

В більшості досліджень це бар'єри, що обумовлені нестабільною економічною ситуацією в країні, низьким попитом на ринку, низькою кваліфікацією персоналу, недостатністю коштів та можливостей їх отримати, іншими факторами, що пов'язані із ринком та станом економіки.

Ринкові перешкоди, що обмежують зростання бізнесу
Згідно даних дослідження Лідерство в економічному врядуванні за 2016 рік

	% респондентів
Низький попит на продукцію	59,0
Недостатньо кваліфікованих працівників	20,0
Високий рівень конкуренції	19,0
Низька доступність кредитів	19,0
Брак обігових коштів	17,0

Ринкові перешкоди, що обмежують зростання бізнесу у Львівській області
Згідно даних дослідження Інституту Регіонального Розвитку

	% респондентів
Низький попит на продукцію	45,0
Недостатньо кваліфікованих працівників	25,0
Високий рівень конкуренції	16,0
Низька доступність кредитів	19,0
Брак обігових коштів	19,0

Порівняння результатів різних досліджень показує, що для підприємців України та Львівщини ринкові фактори діють на розвиток приблизно однаково. Хоча на Львівщині дещо менший відсоток підприємців вважає основним бар'єром на шляху розвитку низький попит на ринку. Проте значно більший відсоток, ніж в цілому по Україні вважає, що несприятлива економічна ситуація в країні заважає розвитку бізнесу (78 % проти 68 %). В процесі глибинного інтерв'ю з підприємцями виявилось, що несприятливі ринкові фактори в більшості випадків пов'язані з низькою кваліфікацією самих підприємців та їх персоналу, незнанням основних методів ведення конкурентної боротьби та основ маркетингу, нестачею інформації про ринки та невмінням її отримати з відкритих джерел.

Якщо органи місцевої влади не мають можливості вплинути на загальну економічну ситуацію в країні чи можливості фінансового забезпечення підприємств, проте вони мають можливість забезпечити підприємців якісною ринковою інформацією та виступити посередниками між місцевим бізнесом та консалтинговими компаніями, що сприяють підвищенню кваліфікації персоналу в сфері організації та ведення бізнесу в Україні.

2. Податкове навантаження

Всі існуючі на сьогодні дослідження умов ведення бізнесу в Україні показують, що податкове навантаження є значною перешкодою для розвитку підприємств. Так згідно з щорічною оцінкою ділового клімату в 2016 році в рамках **програми «Лідерство в економічному врядуванні»** 35 % підприємців оцінили високі ставки податків як негативний фактор, що впливає на діяльність МСП, та 27 % визнали обтяжливим податкове адміністрування.

За оцінками **Європейської Бізнес Асоціації** 67% експертів оцінили якість податкового законодавства України негативно і вважають, що воно потребує вдосконалення. 35%

опитаних вважають зміни до податкового законодавства (в рамках Закону №1797-VIII від 21 грудня 2016 року) неефективними та неякісними. Показовим у цьому плані є також те, що лише 3% оцінили діючий податковий режим, як сприятливий для ведення бізнесу та залучення іноземних інвестицій.

Експерти ЄБА визначили фактори, що негативно впливають на якість податкового законодавства:

1. Постійні зміни
2. Протиріччя та неоднозначні положення
3. Численні роз'яснення, що суперечать одне одному
4. Складність
5. Правозастосовна практика
6. Об'єм документів

При цьому 13 % опитаних експертів вважає, що податкове законодавство є надзвичайно обтяжливим, ще 57 % вважає його просто обтяжливим для підприємств. Фактори, що впливають на обтяжливість/легкість підготовки податкової звітності та адміністрування податків:

1. Незрозумілість правил та роз'яснень щодо підготовки податкової звітності та проведення платежів
2. Кількість часу, витраченого на підготовку податкової звітності та сплату податків
3. Недосконалість електронної системи звітності
4. Кількість платежів

В близько 43 % компаній, що входять до асоціації ЄБА фіскальний тиск привів до певних складнощів у діяльності компанії. Прояви фіскального тиску, з якими стикалися експерти:

	Частка, %
Упереджені рішення фіскальних органів	53,0
Необґрунтовані інформаційні запити	49,0
Обтяжливі перевірки	31,0
Вимоги сплатити податки авансом	22,0
Встановлення завдань по платежам	16,0
Відмови або перепони під час звітності	14,0
Втручання податкової міліції в діяльність	10,0
Інше	16,0

На Львівщині високі ставки податків та обтяжливе податкове адміністрування негативним фактором вважають близько 30 % підприємців. Проте основні перешкоди, що пов'язані з адмініструванням (нестабільність податкового законодавства, складність норм законодавства, високий розмір як самих податків так і штрафних санкцій за помилки, часті зміни форм звітності, тощо) не залежать від органів місцевої влади.

Органи місцевого самоврядування мають можливість впливати на рівень оподаткування в частці місцевих податків і зборів до яких належать:

- податок на майно
- єдиний податок
- збір за місця для паркування транспортних засобів
- туристичний збір

Якщо в середньому по Львівщині частка місцевих податків та зборів становить 22,9 % від загальних надходжень від податків, то в Жовкві ця частка становить 26,1 %, в Яворові 16,3 %. Проте підприємці Жовкви та Яворова рівнозначно оцінюють податкове навантаження як негативний фактор, що заважає розвитку підприємництва. При цьому єдиний податок в місцевий бюджет сплачує близько 55 % підприємців, податок на майно близько 50 %, із збором за місця для паркування та туристичним збором протягом року стикається відносно незначна кількість підприємств. Крім того, місцеві підприємці часто зустрічаються з невизначеними Податковим Кодексом витратами, наприклад, ринковий збір, збір за видачу дозволу на розміщення об'єкта торгівлі. Проте ставки та порядок адміністрування цих платежів не викликають нарікань у підприємців і на їх думку місцеві податки та збори не є значним бар'єром для розвитку підприємств. Обумовлено це незначною часткою місцевих податків в структурі доходів. Згідно даних Львівського обласного управління статистики загальні податки становлять 2,9 % від обсягів продаж на Львівщині в цілому, 3,8 в Жовкві і 3,7 % Яворові, то частка місцевих податків і зборів становить 0,67 % від загальних обсягів продаж по області, 0,98 % в Жовкві та 0,60 % в Яворові.

7. Адміністративні бар'єри

Згідно з щорічною оцінкою ділового клімату в 2016 році в рамках програми «Лідерство в економічному врядуванні» 23 % представників МСП вважають, що високий регуляторний тиск негативно впливає на діяльність підприємств. На Львівщині високий регуляторний тиск перешкодою вважає близько 20 % підприємств. До даного типу перешкод підприємці, як правило, відносять процес проходження різноманітних регуляторних процедур та державний контроль за дотриманням вимог законодавства. Так згідно з оцінкою ділового клімату в Україні в залежності від сфери регулювання від 40,0 до 77,2 % підприємців зустрічалися з проблемами в процесі проходження регуляторних процедур. З державним контролем зустрічалося 68,0 % підприємців, а самі перевірки з боку органів влади часто супроводжувалися штрафними санкціями та неофіційними платежами.

Державний контроль за діяльністю підприємств в 2016 році Згідно даних дослідження Лідерство в економічному врядуванні за 2016 рік

	Покриття, %	Частота, разів	Тривалість, днів	Штрафи, %	Хабарі, %
Податкова	15,5	2,0	13,7	49,0	4,9
Пожежна охорона	23,9	1,4	3,5	23,0	5,2
Санепідемстанція	7,3	1,9	4,2	5,1	0,7
МВС	5,3	2,2	6,4	8,1	6,1
Міністерство екології	7,2	1,4	5,4	44,8	3,7
Захист прав споживачів	2,2	1,6	2,1	14,6	7,3
Митниця	1,0	3,8	9,4	5,3	5,3
Ринковий нагляд	0,8	3,3	3,3	6,7	6,7
Антимонопольний комітет	1,6	1,1	7,7	10,3	6,9
Архітектурна інспекція	3,0	1,7	6,9	16,4	1,8
Орган ліцензування	2,4	1,3	3,0	15,9	2,3
Служба праці	11,4	1,3	4,8	35,5	2,8
Пенсійний фонд	9,0	2,5	5,4	6,6	0,6
Фінансова інспекція	2,8	1,4	11,2	21,6	5,9
Інше	10,2	1,7	5,7	20,6	1,6

На Львівщині в процесі дослідження Інституту регіонального розвитку найбільш проблемним в сфері регулювання підприємці визначили наступні фактори:

**Рейтинг регуляторних процедур за рівнем складності
(від 1 найпростіше до 10 найскладніше) за даними Інституту регіонального розвитку**

Регулювання	Середній бал
Набуття права власності або користування землею	8,0
Погодження у сфері будівництва	7,8
Доступ до інформації про вимоги на отримання дозволів	7,5
Дозвільні документи від податкової	7,0
Набуття права власності або користування приміщень	6,8
Погодження дозволу на розміщення МАФ	6,7
Митне оформлення	6,5
Державний контроль та перевірки	6,4
Прийняття об'єкта будівництва в експлуатацію	5,8

1. Набуття права власності або користування (оренди) на земельну ділянку

Найбільш проблемні аспекти:

- Складна, багатоетапна, заплутана процедура оформлення прав власності приводить до значних витрат часу. Процедура є сама по собі складною згідно земельного законодавства, проте ще більш ускладнюється за рахунок місцевих рішень та норм. В більшості випадків чиновники самі не знають всієї процедури розгляду питання і не можуть надати кваліфіковану консультацію. Хоча згідно законодавства процедура має займати 1 місяць, по факту займає більше року. Якщо оформляти права власності через посередників, то це може пришвидшити процес в два рази, проте різко зростають фінансові затрати.
- Документомісткість процедури оформлення прав власності на земельну ділянку. Для оформлення прав власності необхідно подати близько двох десятків документів для отримання кожного з них необхідно ще 2 – 3 документа. Тобто всього близько 40 – 60 документів чи погоджень. Крім великої кількості документів існує певна практика щодо послідовності їх отримання та погодження, яка не зовсім узгоджується з нормами земельного законодавства. Про послідовність підприємці дізнаються у чиновників, які часто трактують її в залежності від обставин.
- Організаційна недосконалість. По-перше, неможливо дізнатися про наявність вільних ділянок, які можна придбати або взяти в оренду. По-друге невідомо який структурний підрозділ чи яка посадова особа може надати інформацію стосовно наявних земельних ділянок, особливо про права третіх осіб. По-третє, не ведеться жодна роз'яснювальна робота чи інформаційна політика з приводу послідовності процедур для набуття прав власності на землю. За твердженням підприємців, створення окремого підрозділу для регулювання земельних відносин ще більше заплутало існуючу ситуацію.
- Хабаромісткість процедур. Проявляється на всіх етапах та з боку всіх осіб, що причетні до надання прав власності на земельну ділянку: посадові особи, що підписують документи; службовці, що погоджують документацію; депутати міської ради. Всі підприємці на різних етапах оформлення землі вдавалися до неофіційного стимулювання для вирішення питання.

- Суб'єктивізм при прийнятті рішень чиновниками. По-перше, як правило земельна ділянка надається в короткотермінову оренду, що ускладнює планування бізнесу та підвищує вартість оренди. Таке рішення ради, як правило, не обґрунтовується. По-друге, ціна викупу земельної ділянки встановлюється за пропозицією депутатів без належного обґрунтування і таким чином формується не за експертною оцінкою а залежно від рішення депутатів. По-третє представники управління містобудування та архітектури приймають рішення, які залежать не лише від нормативних вимог, але від суб'єктивної думки та впливу третіх осіб.
- Організація земельних аукціонів сильно заадміністрована та недосконала. По-перше відсутня промоційна політика з продажу вільних земельних ділянок. Ознайомитися з пакетом документів підприємці можуть лише після внесення коштів (застава, оргвнесок, плата за інформаційний пакет). По-друге обмеження щодо комплектності пакету документів на земельну ділянку. Немає усіх необхідних документів (як приклад, називалися містобудівне обґрунтування, висновки державної землепорядної експертизи). Як наслідок, переможець аукціону зобов'язаний самостійно отримувати деякі погодження. По-третє, ділянки, що виставляються на аукціон не є юридично опрацьованими. Після проведення торгів може з'ясуватися, що на ділянку існують права третіх осіб або існують значні обмеження у використанні.

Значна частина проблем може бути усунута на місцевому рівні. Для цього необхідно:

1. Розробити чіткий алгоритм набуття прав власності на земельну ділянку у відповідності до земельного законодавства України.
 2. Розробити політику просування земельних ділянок, що виставляться на торги.
 3. Забезпечити земельні ділянки, що виставляються на торги повним комплектом дозвільних документів.
 4. Розробка інформаційних документів стосовно алгоритму проходження процедур набуття прав власності на земельні ділянки, та інформаційних матеріалів стосовно наявності вільних ділянок та розповсюдження цієї інформації через інтернет, громадські організації, інформаційні стенди, тощо.
 5. Розробити уніфікований підхід стосовно визначення строків оренди в залежності від функціонального призначення ділянок, механізму встановлення цін оренди та викупу.
 6. Надати повноваження підрозділу для регулювання земельних відносин для оперативного вирішення всіх процедурних процесів та можливістю надавати інформацію стосовно правового режиму земельних ділянок та їх технічних характеристик.
- 2. Погодження та інші документи дозвільного характеру у сфері будівництва (видача архітектурно-планувального завдання, технічних умов, експертиза та погодження проектно-кошторисної документації різними відомствами, видача дозволу на будівництво об'єкта та дозволу на виконання робіт)**

Найбільш проблемні аспекти:

- Велика кількість погоджень з боку значної кількості інстанцій (близько 22 погоджень). Для деяких погоджень треба додаткові довідки чи дозволи.
- Значні втрати часу (близько 1 рік), що обумовлено послідовною процедурою проходження погоджень (на кожне з яких витрачається 2 – 3 тижня)
- Відсутність інформації стосовно послідовності проходження погоджень.

- Зарегульованість процедури, наявність місцевих не обумовлених законодавством норм та правил.
- Складність технічного регулювання на етапі отримання вихідних даних на проектування (технічних умов). Що в свою чергу призводить до значних зловживань посадових осіб різних відомств.
- Хабаромісткість. Жодне погодження чи отримання дозвільних документів не проходить без фінансового стимулювання. Використовуються різні види стимулювання від прямих хабарів до внесення добровільних внесків на розвиток установ. В цілому вартість всіх платежів може становити близько 20000 доларів.
- Вільне трактування вимог законодавства стосовно офіційних платежів за погодження, що значно підвищує витрати підприємців.
- Складність та нерегульованість попередніх процедур. Для отримання погоджень на будівництво необхідно оформити права власності на земельну ділянку. Витрати часу можуть становити 2 – 3 роки.

Можливі варіанти вирішення проблем:

1. Розробити чіткий алгоритм проходження процедур у відповідності до законодавства України.
2. Розробка інформаційних документів стосовно визначеного алгоритму проходження процедур та розповсюдження цієї інформації через інтернет, громадські організації, інформаційні стенди, тощо.
3. Розробити уніфікований підхід стосовно визначення офіційних платежів за погодження.
4. Створити підрозділ для регулювання процедурних процесів і координації процесу з різними відомствами, структурними підрозділами та комунальними підприємствами міської ради.
5. Узгодження дій з органами не залежними від міської влади (наприклад, пожежна безпека) та організація контролю за дотриманням ними норм українського законодавства в сфері погоджень на будівництво.

3. Доступ до інформації, її повнота та зрозумілість про вимоги на отримання дозволів, погоджень

Найбільш проблемні аспекти:

- Недостатнє виконання вимог законодавства України про висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Наглядна інформація про порядок отримання дозвільних документів та погоджень в більшості випадків взагалі відсутня. Як правило, доступна лише інформація про заяви та банківські реквізити для перерахунку офіційних платежів.
- На безкоштовній основі інформація службовцями не надається. Окремі відомства легалізують оплату через офіційні платежі, хоча в більшості випадків плата за інформацію здійснюється в неофіційній формі.
- Часто службовці надають неповну або неактуальну інформацію.
- Неналежний рівень оформлення інформації. Відомості на інформаційних стендах часто є застарілими й не поновлюються, не несуть достатньо інформації, освітлення та шрифт не дають змоги ознайомитися з матеріалами.

Вирішити ці питання доволі просто:

1. Розробити інформаційні папки (буклети, путівники, тощо) за конкретними видами регулювань та проходжень процедур. Забезпечити дані комплекти алгоритмом і послідовністю проходження процедур, місцями проходження процедур, зразками заяв та бланків, тощо. Організувати розповсюдження матеріалів через інформаційні стенди, організації, що беруть участь в погодженнях, громадські організації та асоціації підприємців.
 2. Уніфікувати та вдосконалити способи розміщення інформації на стендах, проводити оновлення матеріалів
 3. Розмістити електронні версії на сайтах міської ради та виконкому.
 4. Забезпечити роботу консультаційного центру при міськраді.
- 4. Отримання дозвільних документів та процедур, що видаються або надаються органами податкової інспекції**

Найбільш проблемні аспекти:

- Складність процедур через адміністративний тиск стосовно отримання дозволів, суттєві витрати часу на отримання документів (без неофіційного стимулювання видача документів значно перевищує визначені законодавством терміни).
- Хабарництво та корупція. Володіючи адміністративними важелями та маючи контрольні функції окремі посадові особи вимагають дачі хабарів, як готівкою так і по перерахунку на певні підприємства. Підприємці озвучили розміри наступних хабарів: 300 доларів при реєстрації підприємця фізичної особи; 5 % від вартості податкового векселя при операціях з давальницькою сировиною; при відшкодуванні ПДВ вартість хабарів становить 30 – 50 % від повернутої з бюджету суми.
- Організаційні проблеми такі, як порушення податковими органами правил ведення документообігу, має місце втрата документів платника податків.
- Зверхнє ставлення податківців до підприємців.

Вирішення даної групи проблем лежить поза межами компетенції органів місцевого самоврядування. Проте необхідно організувати співпрацю з підприємцями та збір даних стосовно зловживань посадовими особами податкової інспекції з подальшою передачею даних до відповідних органів.

5. Набуття права власності або користування (оренда) на будівлі або приміщення

Найбільш проблемні аспекти:

- Відсутня інформація про будівлі та приміщення, які можна взяти в оренду або придбати.
- Неузгодженість дій місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та балансоутримувачами комунальних приміщень щодо розпорядження конкретним нерухомим майном. На одне приміщення може припадати кілька претендентів, що набули право в різних органах влади.
- Хабаромісткість. До розгляду питання права на комунальну нерухомість долучається профільна депутатська комісія, яка часто приймає позитивне рішення на підставі неофіційного стимулювання. Щоправда розмір стимулювання та конкретних осіб підприємці не називають, що обумовлено необхідністю подальшої підтримки неформальних зв'язків з представниками органів місцевого самоврядування.

Шляхи вирішення проблем:

1. Створення бази даних комунального майна, що можуть бути продані або передані в оренду.
2. Переглянути механізм конкурсного визначення переможця конкурентного відбору орендаря (власника) у випадках коли не грошові фактори є визначальними для прийняття рішення.
3. Розробити процедуру погодження питань оренди (продажу) комунальної власності з профільною депутатською комісією.

6. Погодження документів (паспорт прив'язки) та отримання дозволу на розміщення малої архітектурної форми

- Складність процедури полягає в невизначеності процедури отримання документів та дозволів, яка ускладнюється необхідністю попереднього врегулювання земельних відносин. Представники малого бізнесу стверджують, що простіше і дешевше почати нелегальну діяльність, і сплачувати внески податковій та чиновникам виконавчих органів, ніж проводити оформлення документації. Затрати часу на всі погодження можуть становити 1,5 роки при тому, що дозвіл може бути наданий на сезон (3 – 6 місяців).
- Хабаромісткість. На усіх етапах оформлення документів на МАФ має місце неофіційне стимулювання вирішення питань. Загальні неофіційні витрати на стандартний об'єкт можуть становити 1,5 тис. доларів. Найбільш проблемні ланки для вирішення питання це управління архітектури та містобудування та місцеві адміністрації. Вирішення питань з територіальними органами виконавчої влади на думку підприємців не є проблематичним.

Шляхи вирішення проблем:

1. Розробити та затвердити схему розміщення МАФ в місті та узгодити її із всіма органами. Право на розміщення МАФ згідно затвердженій схемі реалізовувати на конкурсній основі.
2. Запровадити спрощений принцип видачі дозволів на розміщення МАФ на основі роботи міжпрофільних комісій міської ради та державних виконавчих органів.

7. Митне оформлення зовнішньоекономічних операцій

Розташування обраних міст поблизу державного кордону обумовлює збільшення частки представників МСП, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю, та підвищують рейтинг проблем в відносинах з митними органами. Найбільш проблемні аспекти:

- Хабарництво та корупція. Вимоги неофіційних платежів супроводжують всі етапи митних процедур: замитнення, розмитнення, перетин державного кордону. В протилежному випадку процедури можуть розтягуватися на невизначений термін. Розмір хабарів, як правило, не визначається. Проте плата за печатку від органів радіологічного, санітарно-епідеміологічного та ветеринарного контролю на документах становить 100 – 200 грн.

Як і в випадку з податковою інспекцією, вирішення питань корупції на митниці лежить поза межами компетенції міського самоврядування. Проте необхідно забезпечити збір відповідної інформації та подальшу її передачу відповідним органам.

8. Державний контроль та нагляд за діяльністю підприємств, включаючи перевірки

Найбільш проблемні аспекти:

- Ігнорування з боку контролюючих органів вимог Указу Президента України «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» та чинних умов мораторію на проведення органами держнагляду (контролю) планових та позапланових заходів зі здійснення держнагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, передбачених Законом №1728-VIII від 03.11.2016 «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». Перевірки проводяться без чітко окреслених підстав, без попереджень, тривають доти, поки не буде виявлено порушення і встановлено штрафні санкції.
- Хабарництво та корупція. Значна частина перевірок не завершується без встановлення штрафних санкцій або сплати хабара. В середньому розмір нарахованих штрафних санкцій становить 5000 грн. Розмір хабара, як правило, становить половину суми на яку зменшено штрафні санкції.
- Етичний аспект. Зверхнє ставлення до підприємця, ненормативна та нецивілізована поведінка з боку представників контролюючих служб.

Дані питання лежать поза межами компетенції міських органів влади. Проте вони мають вимагати від керівництва територіальних контролюючих органів дотримання вимог чинного українського законодавства та відповідної поведінки при проведенні заходів.

9. Прийняття об'єкта будівництва в експлуатацію та одержання дозволів на початок роботи.

Найбільш проблемні аспекти:

- Застосування практики подвійної процедури, коли прийняття об'єкту здійснюють окремі комісії від різних служб.
- Відношення службовців до підприємців, коли погодження чи дозвіл є продуктом чиновника. Без неофіційного стимулювання чиновник замість погодження надає припис по усуненню порушень. Хоче таке явище існує у всіх органах, що надають погодження на введення об'єкту в експлуатацію, проте особливо це характерного для службовців державного пожежного нагляду.

Вирішити дане питання можна шляхом створення єдиної комісії в складі представників всіх погоджувальних органів. Надання всіх відповідних дозволів та погоджень на місці роботи комісії.

Бар'єри для розвитку підприємництва в місті Яворів

Метод дослідження телефонне інтерв'ю 25 представників підприємництва в місті Яворів.

1. Ринкові бар'єри

На сьогодні підприємці вважають основним бар'єром для розвитку підприємництва несприятливу економічну ситуацію в країні, в результаті якій впала купівельна спроможність населення та впав попит на ринку, та високий рівень конкуренції. Четверо опитаних вже закрили підприємницьку діяльність в зв'язку з несприятливими економічними умовами.

	% опитаних	Оцінка (за 5 бальною шкалою)
Низький попит на ринку	56,0	3,2
Високий рівень конкуренції	40,0	2,6

Основними причинами низького попиту на ринку підприємці вважають дії уряду України, що спричинили стрибок інфляції та зростання цін на ринку. Особливо негативне ставлення у переважній більшості опитаних до необґрунтованого підвищення мінімальної заробітної плати в країні. Зі сторони конкуренції найбільшу загрозу для Яворівських торгових підприємств представляє відкриття в місті магазину торгової мережі АТБ з роздрібними цінами на рівні закупівельних цін підприємців.

Крім того несприятливими факторами були названі:

- Низька якість дорожньої інфраструктури
- Нерозвинута банківська система
- Неможливість отримати кредити за низькими відсотками та сприятливих умовах
- Проблеми з кадрами

На думку підприємців близькість міста до кордону обумовлює те, що більшість населення надає перевагу або роботі в Польщі або організації власній транскордонній торгівлі. Тому сьогодні стало проблематично знайти не лише кваліфікований персонал, а простих працівників на підприємство.

2. Адміністративні бар'єри

	% опитаних	Оцінка
Отримання дозволів на будівництво	32,0	2,3
Процедура купівлі землі або нерухомості	24,0	2,0
Отримання дозволів на об'єкти торгівлі та послуг	24,0	2,0
Митне оформлення	16,0	1,6
Процедура оренди приміщень	12,0	1,5
Процедура оренди земельної ділянки	8,0	1,3
Регулювання пожежної безпеки	8,0	1,3
Процедури пов'язані з користуванням приміщеннями	4,0	1,2
Адміністрування податків	4,0	1,2
Валютне регулювання	4,0	1,2

1. Основні питання у підприємців до процедур отримання дозволів на будівництво та введення об'єкту будівництва в експлуатацію. Це 32,0 % від опитаних та 100,0 % від тих хто зустрічався з цією процедурою.

На думку підприємців:

- Процедура сильно бюрократизована і вимагає великої кількості паперів
- По часу займає 2 – 3 роки, що втричі більше ніж сам процес будівництва
- Велика вартість процедури. Її вартість становить близько 1/3 від вартості будівництва
- Чиновники толком не можуть пояснити порядок дій і до кого звертатись

Як наслідок, декілька підприємств працює без введення об'єктів в експлуатацію.

2. Процедура купівлі земельних ділянок так само викликає значні проблеми хоча і у меншого відсотка підприємців. Обумовлено це тим, що деяка частина підприємців або використовувала власні земельні ділянки або купувала ділянки приватної власності. Претензії підприємців аналогічні до процедур, що пов'язані з будівництвом. Крім того, на думку підприємців чиновники не можуть надати інформації стосовно наявності вільних ділянок, їх розмірів та прав власності на них.

В процесі інтерв'ю була висунута пропозиція створення сайту з інформацією про наявність земельних ділянок, алгоритмом їх викупу та можливістю здійснити всі процедури в режимі он-лайн.

3. Процедура оформлення дозволів на об'єкти торгівлі зайняла такий самий бал за п'ятибальною шкалою, що і процедура купівлі землі. В цілому то обумовлено великою кількістю представників торгівлі в структурі опитаних. Проте чітко сформулювати в чому полягають проблеми, на відміну від двох попередніх процедур, респонденти не змогли.

4. Митне оформлення і складності в його процесі викликали нарікання у чотирьох респондентів. Проте це 99 % з опитаних, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Коментувати в чому саме полягають складності при митному оформленні товарів респонденти відмовилися.

5. Процедуру оренди приміщень проблемною назвали лише 3 респонденти. Проте більшість тих, хто орендує приміщення для ведення бізнесу визначили, що вся процедура була достатньо проста та не зайняла багато часу.

Всі інші адміністративні процедури більшість підприємств вважають достатньо простими і такими, що не заважають веденню бізнесу.

3. Відносини з органами влади.

В цілому більшість опитаних визначило, що значних проблем в відносинах з органами місцевого самоврядування та контролюючими органами сьогодні не існує. На думку підприємців ситуація радикально змінилася за останні два роки. З практики пішли тотальні перевірки бізнесу та вимагання хабарів. Лише двоє респондентів визначили, що існує практика коли перевіряючі органи звертаються до підприємців перерахувати якусь суму в якості добровільного внеску в якийсь фонд, проте назвати які саме органи до них зверталися вони відмовились. Єдиний орган, який при цьому важко назвати контролюючим, в процесі інтерв'ю було звинувачено в хабарництві. Так представники Яворівського водоканалу

вимагали у підприємця хабар в зв'язку з неправильно оформленими документами на водопостачання і водовідведення.

Лише два підприємця мали проблеми з міською адміністрацією, але оцінили рівень проблем на 3 за п'ятибальною шкалою. На думку більшості респондентів місцева влада не сприяє розвитку бізнесу в місті проте і не заважає йому, що підприємцями розглядається як позитивний фактор.

З податковою мали проблеми 8 підприємців, але ці проблеми були пов'язані з похибками у податковій звітності і не мали суттєвих наслідків, тому респонденти не вважають це значною проблемою. На думку підприємців проблему становить велика кількість різноманітних звітів та частота їх подачі, але це не є проблема місцевого рівня. Інші офіційні контролюючі органи проблем і перешкод на сьогодні підприємцям не створюють.

Проте в цьому році в Яворові з'явилась нова контролююча проблема яку ніхто не може віднести до конкретного державного органу. В місті з'явилась комісія, що перевіряє правильність оформлення документів по працевлаштуванню. Комісія складається з представників поліції, місцевої адміністрації, представників з області та ще якихось органів яких підприємці не визначили. В зв'язку з тим, що на малих та мікропідприємствам документи на працевлаштування оформляються будь як, значна кількість підприємців постраждало від штрафів, мінімальний розмір яких становить 3200 грн.

4. Податкове навантаження

В цілому податкове навантаження вважає надмірним більше половини підприємців Яворова. Найбільш проблематичним є податок на доходи фізичних осіб, особливо після підняття ставки мінімальної заробітної плати в країні. На другому місці за проблематичністю податок на додану вартість. Податок на прибуток і місцевий податок на майно (землю) проблематичними вважають лише 5 підприємців з 25 опитаних. Всі інші податки та збори для підприємців не є обтяжливими.

	% опитаних	Оцінка
Податок на доходи фізичних осіб	56,0	3,2
Податок на прибуток	20,0	1,8
Податок на додану вартість	36,0	2,4
Податок на майно	20,0	1,7

Крім податкового навантаження, на думку підприємців, сильно обтяжливими для місцевого бізнесу є **тарифи на комунальні платежі**. За словами респондентів вони створюють не лише бар'єр для розвитку бізнесу але і загрозу його існуванню.

Бар'єри для розвитку підприємництва в місті Жовква

Метод дослідження - телефонне інтерв'ю 25 представників підприємництва в місті Жовква.

3. Ринкові бар'єри

Як і в Яворові, підприємці Жовкви вважають основним бар'єром для розвитку підприємництва несприятливу економічну ситуацію в країні, в результаті якій впала купівельна спроможність населення та впав попит на ринку, та високий рівень конкуренції.

	% опитаних	Оцінка (за 5 бальною шкалою)
Низький попит на ринку	28,0	2,1
Високий рівень конкуренції	24,0	2,0

Основними причинами низького попиту на ринку підприємці вважають дії уряду України, що спричинили стрибок інфляції та зростання цін на ринку. Проте була озвучена думка, що часто проблеми бізнесу пов'язані з некомпетентністю самих підприємців.

28,0 % респондентів вважають, що існують значні проблеми з кадрами. Вони вважають, що найбільш працездатне населення працює в Польщі або займається транскордонною торгівлею. Робочі якості частини населення, що залишилися в Жовкві, підприємці оцінюють доволі низько. Крім того, проблемою для бізнесу в Жовкві підприємці вважають нестачу обігових коштів та неможливість отримати кредитування через високі ставки відсотків.

4. Адміністративні бар'єри

	% опитаних	Оцінка
Отримання дозволів на будівництво	16,0	1,6
Процедура купівлі землі або нерухомості	12,0	1,5
Отримання дозволів на об'єкти торгівлі та послуг	12,0	1,5
Процедура розміщення архітектурних форм	8,0	1,3
Процедура оренди приміщень	8,0	1,3
Процедура оренди земельної ділянки	8,0	1,3

В Жовкві значно менша частина підприємців вважає, що адміністративні процедури є бар'єром для розвитку бізнесу. На думку респондентів ситуація радикально помінялася за останні кілька років. Основною проблемою вони вважають не процедури купівлі або оренди, а відсутність вільних об'єктів та неможливість отримати інформацію про їх наявність. Тому були висунуті пропозиції про необхідність **створення відкритої бази даних наявних комунальних об'єктів та земельних ділянок**. Ще однією проблемою міста є наявність історичного заповідника, де для оренди об'єктів необхідно отримувати дозволи як в міській раді так і у дирекції заповідника. В процесі інтерв'ю була висунута пропозиція про чітке затвердження зони заповідника та розробку спільно з керівництвом заповідника схеми розміщення малих архітектурних форм на його території, які в подальшому можна надавати підприємцям в оренду на умовах аукціону.

5. Відносини з органами влади.

Можна припустити, що проходження різноманітних адміністративних процедур підприємці не вважають проблемами в зв'язку з доброзичливим відношенням з місцевою владою. Якщо в Яворові думки респондентів поділилися між «місцева влада нічого не робить» та «місцева

влада не заважає», то в Жовкві сім респондентів або 28,0 % вибірки вважає, що місцева влада сприяє розвитку бізнесу. Проте на думку підприємців місцева влада безпомічна і не має компетенції, щоб вплинути на ситуацію.

Так само для підприємців Жовкви не є проблемою відносини з різноманітними контролюючими органами. Лише четверо опитаних мали перевірки з боку податкової інспекції та п'ять опитаних мали перевірки з боку захисту праці.

6. Податкове навантаження

В цілому десять осіб з опитаних заявили, що податкова система в Україні є складною, бюрократизованою і є бар'єром для ведення бізнесу. На їх думку велика кількість різноманітних звітів та частота їх подачі мають бути переглянуті на законодавчому рівні. Майже половина опитаних вважає що рівень податкового навантаження є великий і обтяжливий для бізнесу. Традиційно найбільше скаржилися на податки на доходи фізичних осіб, ПДВ і податок на прибуток. На думку підприємців, сьогодні доходи від діяльності можуть не покривати витрати на податки. Хоча рівень місцевих податків та зборів в Жовкві дещо вище ніж в Яворові, лише два респонденти оцінили їх як обтяжливі для бізнесу.

	% опитаних	Оцінка
Податок на доходи фізичних осіб	48,0	2,9
Податок на прибуток	12,0	1,5
Податок на додану вартість	16,0	1,6
Податок на майно	8,0	1,3